

ROMANA KAČIČ
Besedilo in oblikovanje

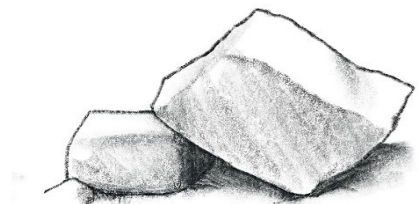
BARBARA ŠKARJA
Besedilo in poezija

SARA MUŠIČ ŽETKO
Ilustracije in oblikovanje

Turistično združenje Portorož
Založilo in izdalo

LEPOTA
Kulturna krajina piranskega,
KAMNITE
od morja
POEZIJE,
do podeželja
ISTRA

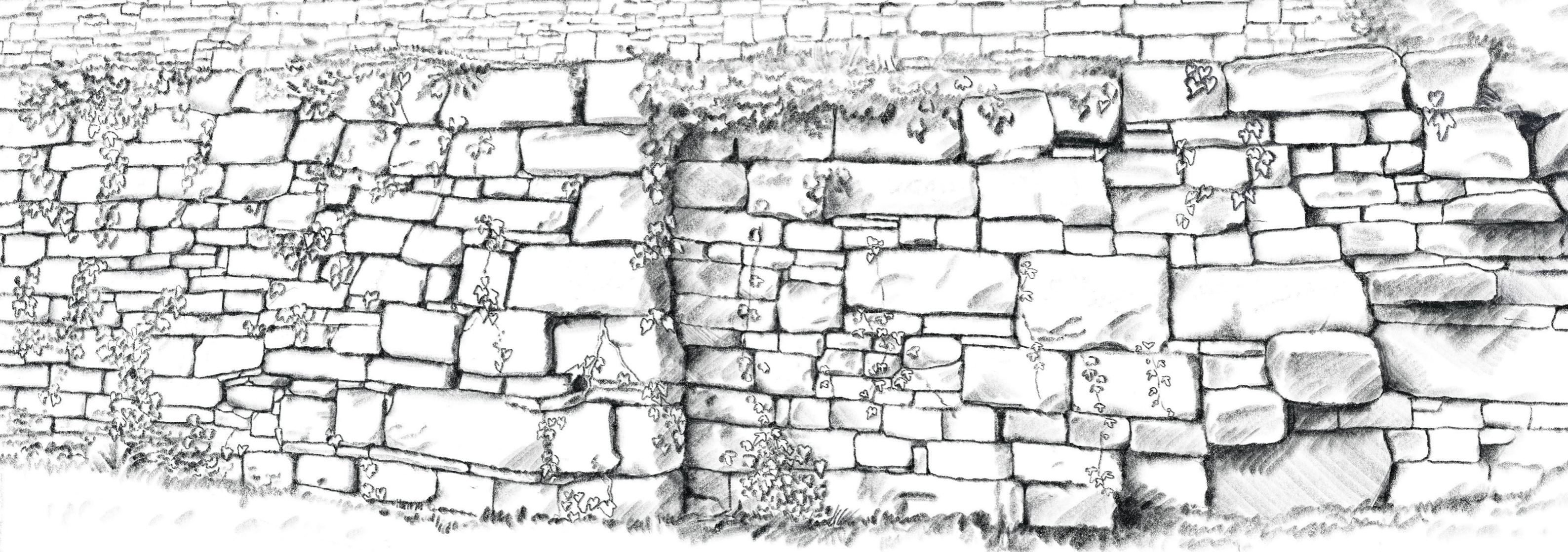
Lepota kamnite poezije

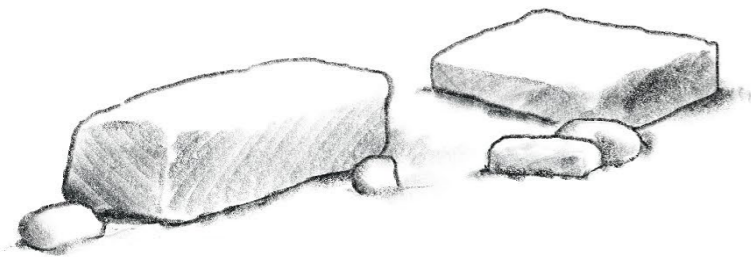
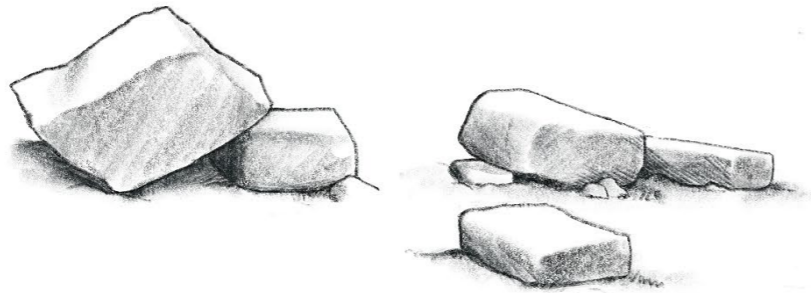
Nezamenljivo identiteto in značilno podobo kulturne krajine Piranskega soustvarjajo številne kamnite gradnje, ki so nam jih zapustili naši predniki.

S svojo podobo vplivajo na naše doživljanje prostora in vzbujajo občutke spoštovanja, lepote, uglašenosti s prostorom in skladnosti z namenom.

Kamnite strukture so močne, stabilne in preproste. So izraz razmerja moči med človekom in naravo. Pripovedujejo nam o odnosu človeka do narave, ki je etičen, spoštljiv in pošten.

Ne glede na velikost je vsaka kamnita arhitektura svojevrstna umetnina, ki dviga našega duha k višjim vrednotam in pozitivno nagovarja naš estetski čut. Kot nas lepa poezija osebno napolni in uglašuje, nas tudi lepa arhitektura družbeno vzgaja in povezuje.

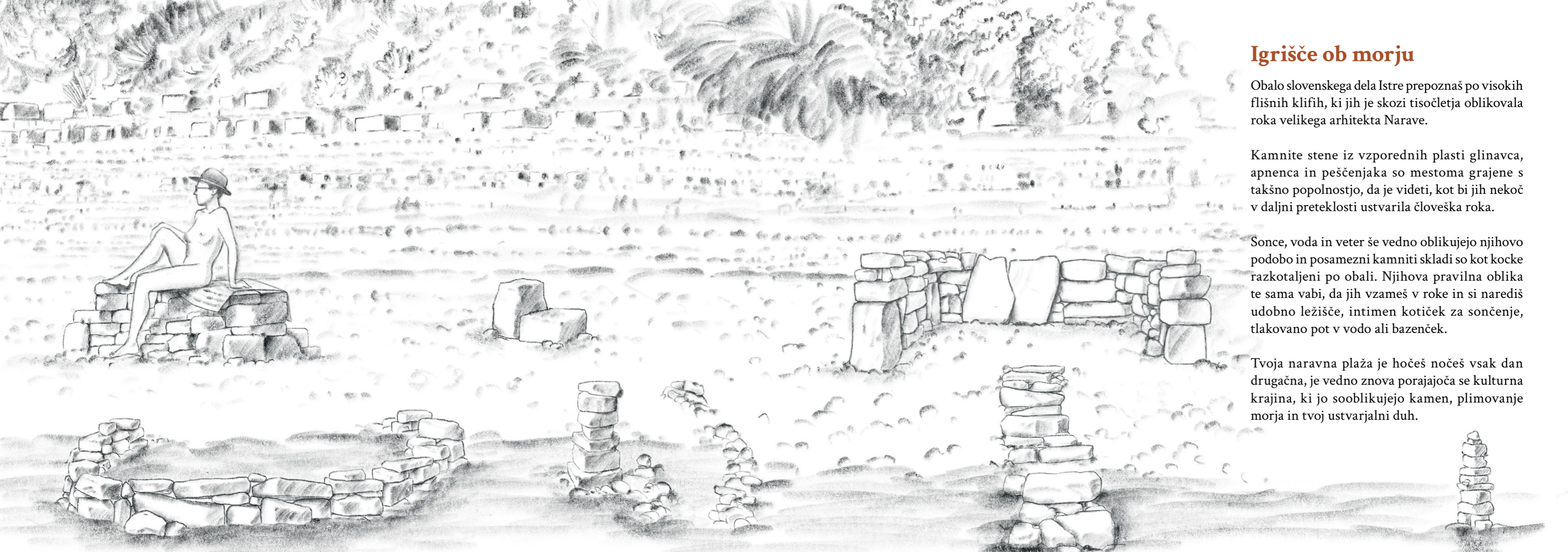
Kamen, moj prijatelj

Bodlo me je v noge,
položil sem te na tla in si tlakoval pot.
Želel sem biti sam,
postavil sem zidek in se skril za njim.
Kamen, moj prijatelj.

Voda je odnašala rodovitno prst,
podprl sem jo s tvojo pomočjo.
Veter me je bičal,
pod tvojim obokom sem našel zavetje.
Kamen, moj prijatelj.

Ko voda dere, jo ti ukrotiš,
ko pride val, ga ti umiriš,
ko vodo potrebujem, jo ti zadržiš,
ko moram preko nje, jo ti premostiš.
Kamen, moj prijatelj.

Na tvojih temeljih stoji moj varni dom.
V tvojem objemu zeleni moj lepi vrt.
Občudujem te na ulicah, obalah in trgih
v tvojih nešteti barvah, oblikah in velikostih.
Kamen, moj prijatelj.

Igrišče ob morju

Obalo slovenskega dela Istre prepoznaš po visokih flišnih klifih, ki jih je skozi tisočletja oblikovala roka velikega arhitekta Narave.

Kamnite stene iz vzporednih plasti glinavca, apnenca in peščenjaka so mestoma grajene s takšno popolnostjo, da je videti, kot bi jih nekoč v daljni preteklosti ustvarila človeška roka.

Sonce, voda in veter še vedno oblikujejo njihovo podobo in posamezni kamniti skladi so kot kocke razkotaljeni po obali. Njihova pravilna oblika te sama vabi, da jih vzameš v roke in si narediš udobno ležišče, intimen kotiček za sončenje, tlakovano pot v vodo ali bazenček.

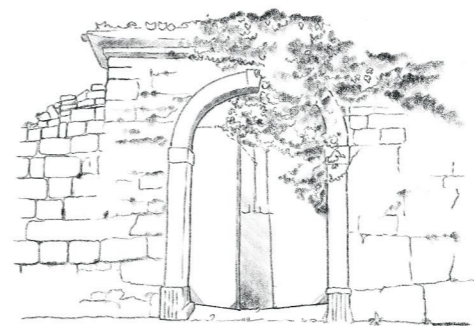
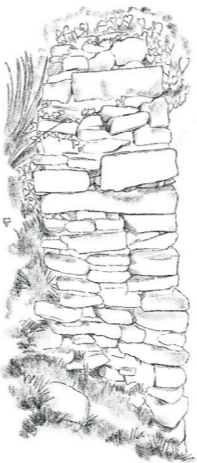
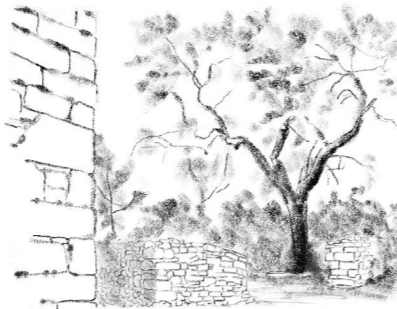
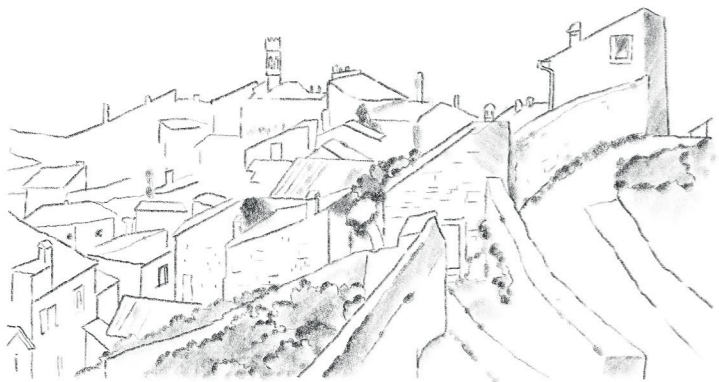
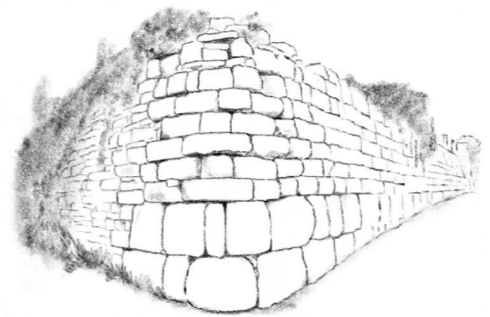
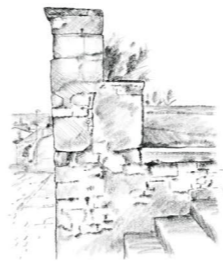
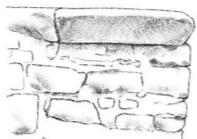
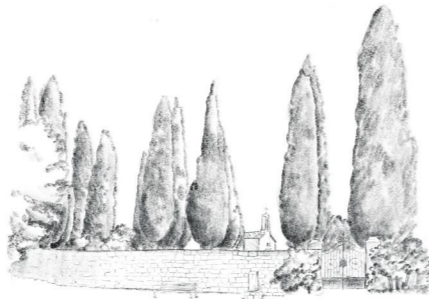
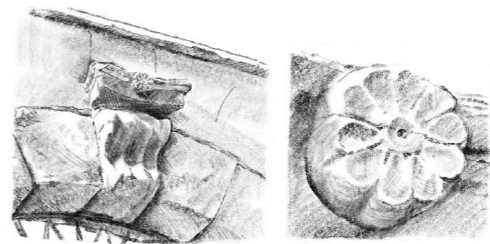
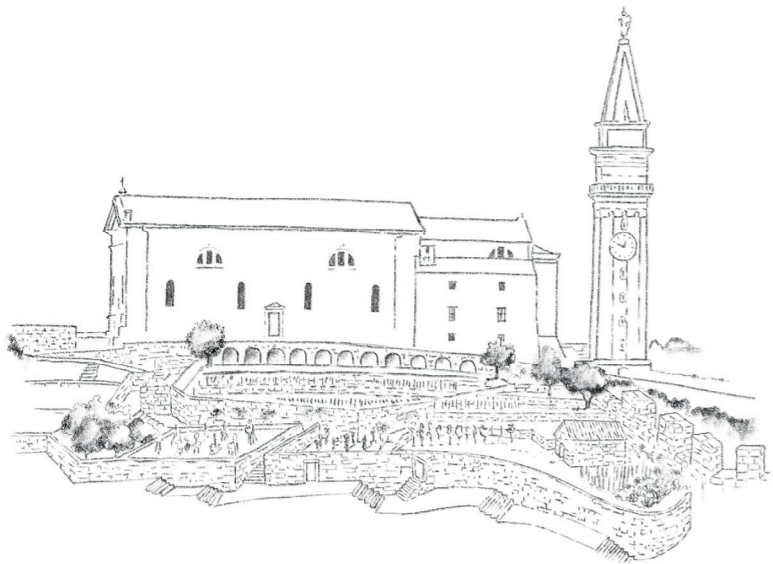
Tvoja naravna plaža je hočeš nočeš vsak dan drugačna, je vedno znova porajajoča se kulturna krajina, ki jo sooblikujejo kamen, plimovanje morja in tvoj ustvarjalni duh.

Čuvarji zemlje

Razen dolinskih ravnin je kulturna krajina slovenskega dela Istre povečini terasasta krajina. Pobočja so bolj ali manj razpoznavno oblikovana v veličastne terase, pogosto podprte s suhozidi, ki jim domačini pravijo škarpe. Na teh zelenih pasovih rastejo oljke, trte in različni kmetijski pridelki. Nekatere terase so pred nekaj desetletji pogozdili, številne pa so opuščene in se zaraščajo same.

Brežine teras, ki jim domačini pravijo korone, so lahko v celoti travnate ali kamnite, mestoma pa je kamnito le podnožje, medtem ko je zgornji del travnat. Suhograjeni zid, ki podpira terase, je zaradi teže lastnih kamnitih blokov izjemno stabilen, samonosilen, ter kot tak čuva zemljo, da je ne izpere voda ali odnese veter. Linije takih podpornih zidov naravno sledijo plastnicam in se lahko razpenjajo po več sto metrov v dolžino. Kjer je naklon pobočja večji, segajo tudi do pet metrov v višino. Ob nalivih odvečno vodo prepuščajo, ob suši vlago v sebi zadržujejo in tako ustvarjajo boljše pogoje za rast ter omogočajo večjo raznovrstnost rastlinstva in živalstva.

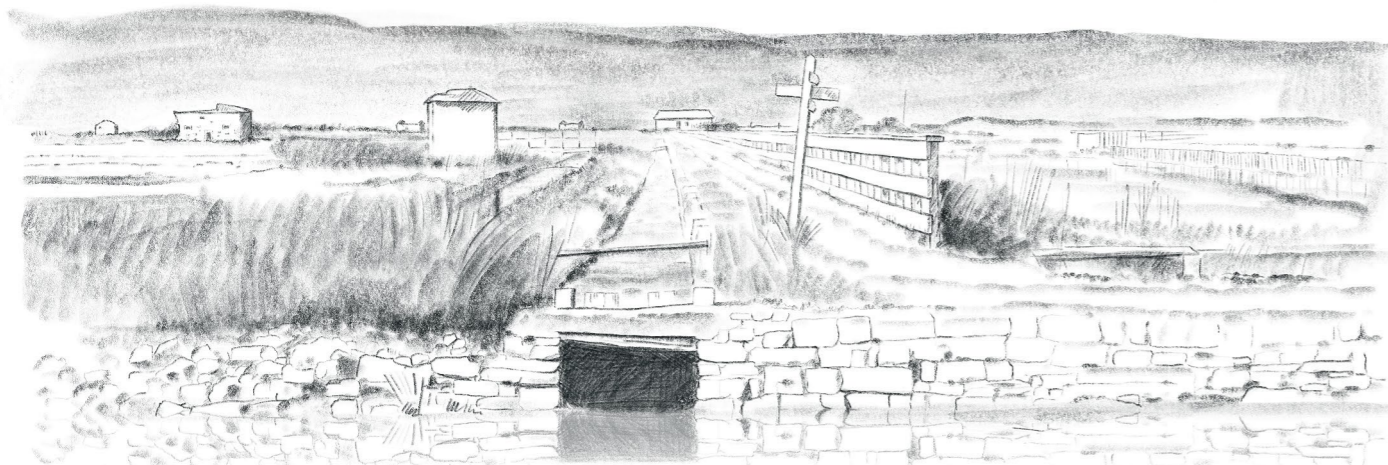
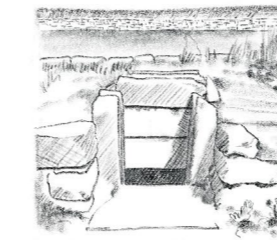
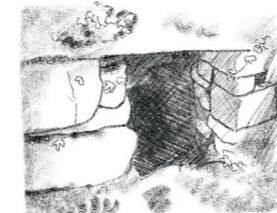
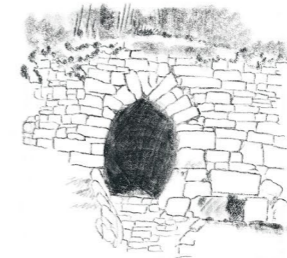
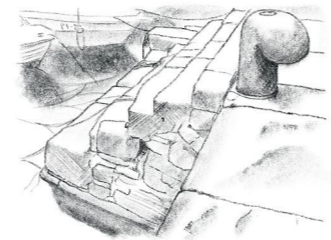
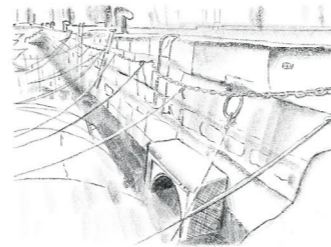
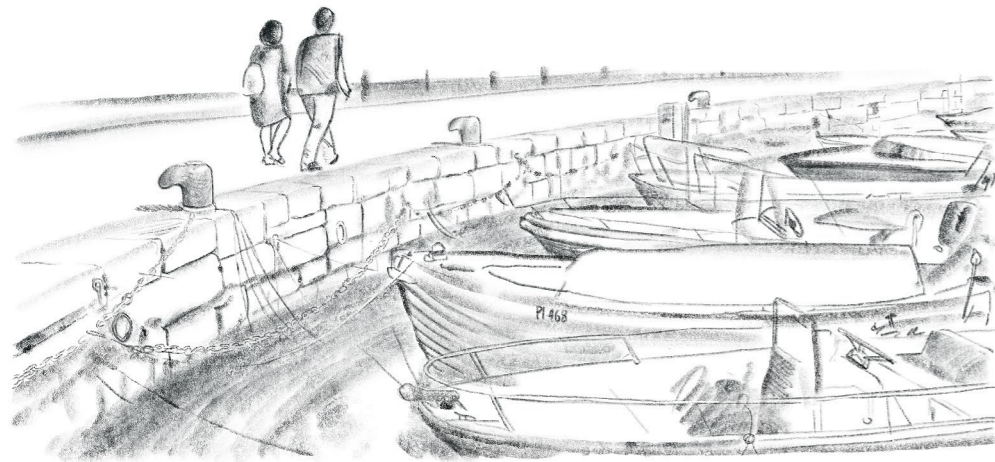

Kamniti objemi vrtov

Ko hodiš po Piranu, se pogosto znajdeš v prepletu kamnitih sten in zidov, tudi ulice in stopnišča so večinoma kamniti. Preko stene se tu in tam spušča slap zelenja ali cvetja, ki daje slutiti, da je onkraj zidu drugačen prostor - prostor intimne, ki želi ostati skrit. Bodisi je to zasebni vrt, oljčnik, sadovnjak, njiva, travnik ali cerkveno dvorišče. Vanj običajno vodijo preprosta lesena vrata, redkeje kamniti portali, izjemoma je nad njimi v peščenjak vklesan simbolni cvet.

Vsak kamniti zid je sam svoj, niti dva si nista enaka. Podobno kot ljudje se med seboj razlikujejo po višini in širini, eni so vitki in dolgi, drugi široki in nizki, tretji visoki in kratki. Odeti so v različne barve in teksture. Lahko skrivajo eno ali ponosno razkazujejo obe lici. Redki še nosijo na vrhu dvokapno čepico iz peščenjaka, po kateri lepo odteka voda. Drugi so pokriti le s ploščato apnenčasto baretko in tretji se razoglavi prepuščajo soncu in dežju.

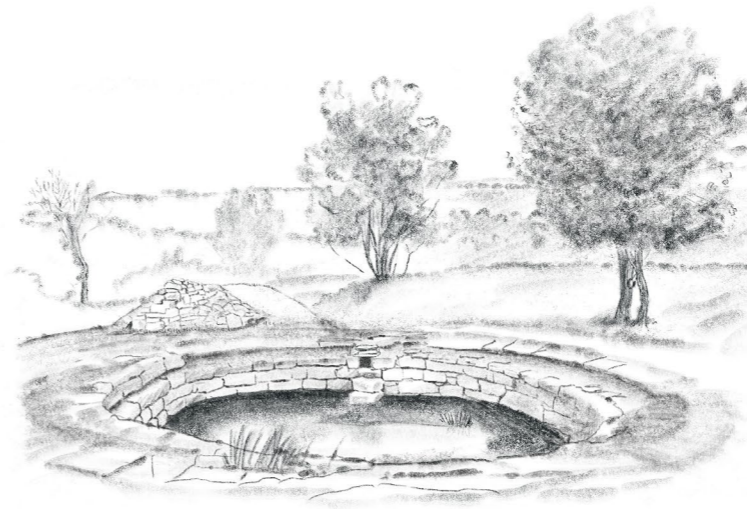
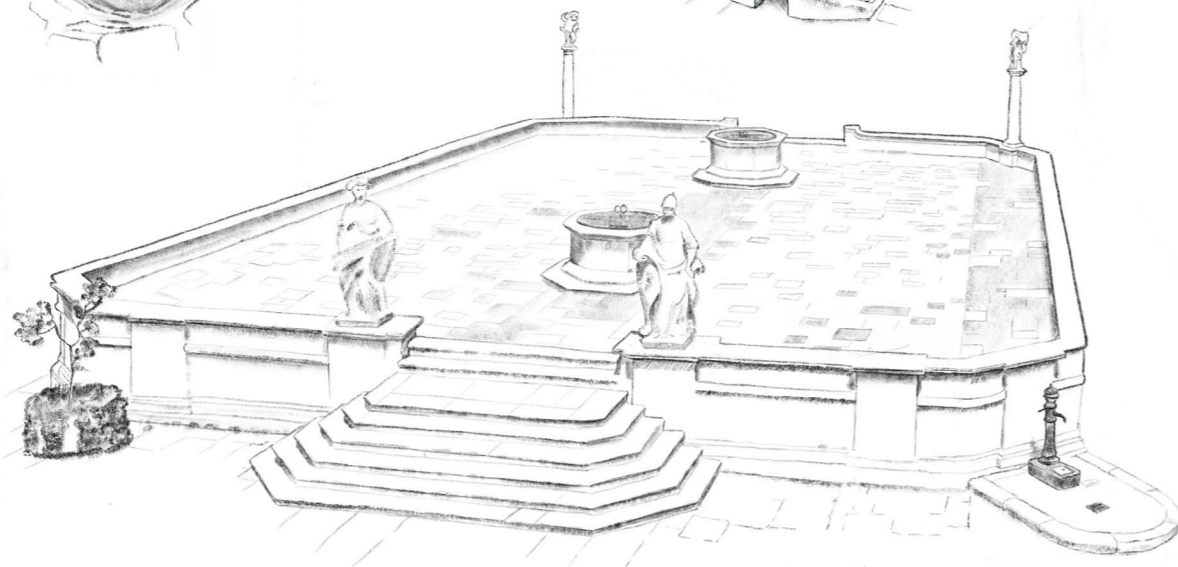
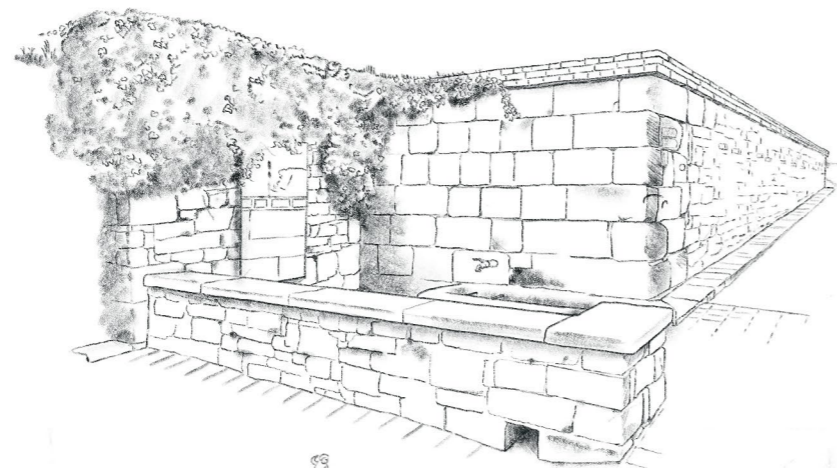
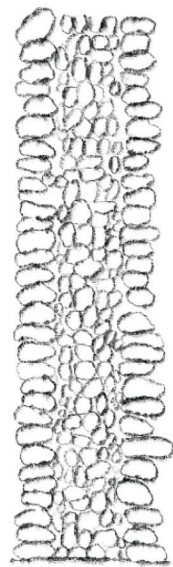
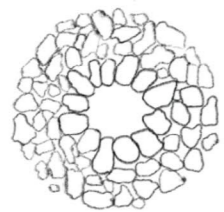
Različne podobe zidov vidiš tudi, ko se ozreš po krajini Piranskega. Kadar se izza njih pnejo v nebo urejene vrste temnih cipres, veš, da je za njihovim objemom pokopališče - zadnji dom prednikov, ki so v tej pokrajini živeli, jo s svojimi rokami oblikovali in negovali.

Mokra suhogradnja

Morda se ti zdi paradoksalno, ampak suhogradnje zelo dobro delujejo tudi v vodi. Soline so najznačilnejša vodna kulturna krajina, ki dnevno diha s plimo in z oseko. Posamezna polja so tradicionalno ločena med seboj z dolgimi ravnimi linijami zidov iz zemlje ali kamna. Skupaj z vodo ustvarjajo mozaično podobo zrcal, v katerih odsevajo sonce, oblaki in nebo. Ko je voda visoka, naravno pronica skozi prepustne plasti zloženega peščenjaka in apnenca v zemljo in ko upada, se v obratni smeri izceja iz nje. Zaradi suhograjenih zidov je dihanje solnih polj bolj umirjeno in se bolje prilagaja potrebam solinarjev.

Kamnite pregrade za vodo najdeš tudi v suhih grapah, ki se ob močnejših nalivih spremenijo v hudourniške struge. Deloma prepustne pregrade zadržujejo razdiralno silo vode in hkrati podaljšujejo čas njenega potovanja skozi krajino. Kamen zelo dobro služi za utrjevanje jarkov za odvajanje vode ob cestah, med njivami in ob zadnjih stenah hiš. Kamen in voda se srečujeta tudi na piranskih nabrežjih, pomolih in stopnicah, ki vodijo v morje. V pristanišču so vanje vgrajeni raznovrstni kovinski elementi, kot so bitve, lestve, obroči za vrvi, verige in oznake s številkami privezov.

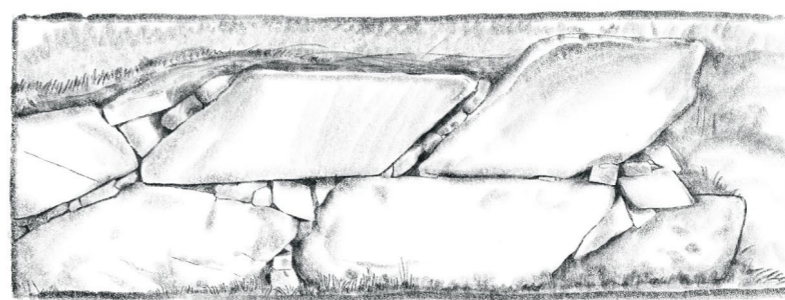
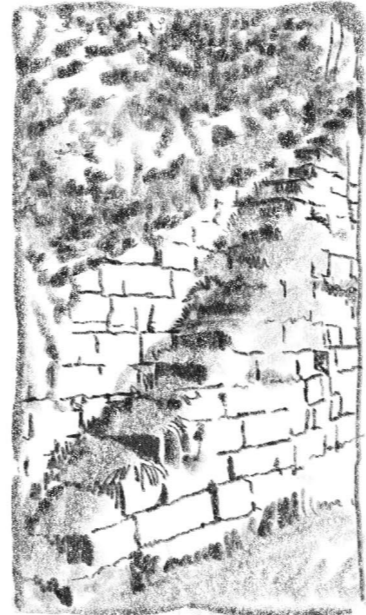
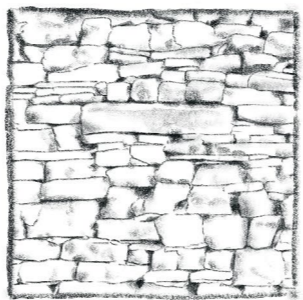
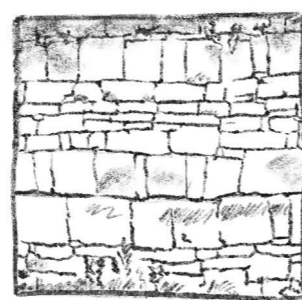
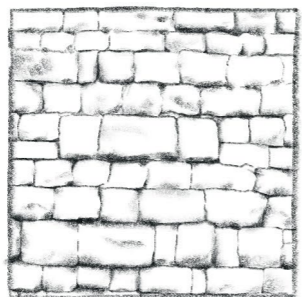
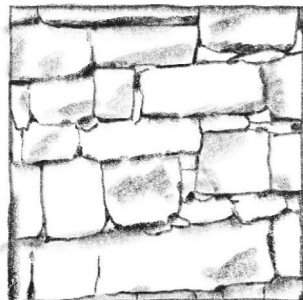
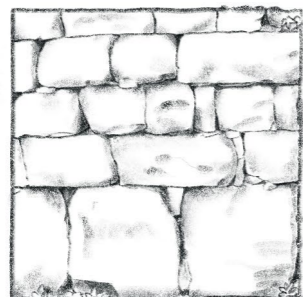
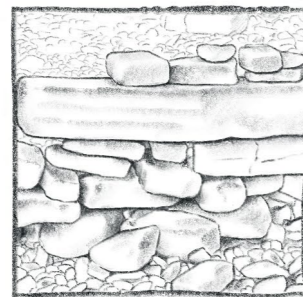
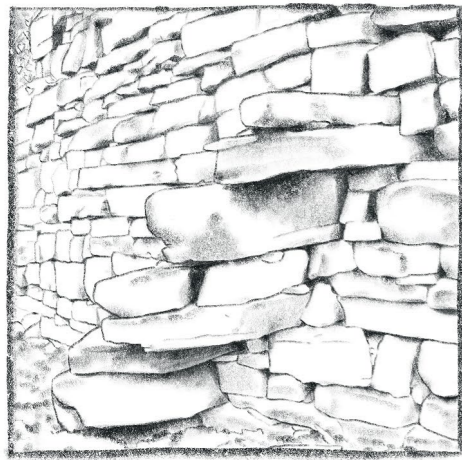
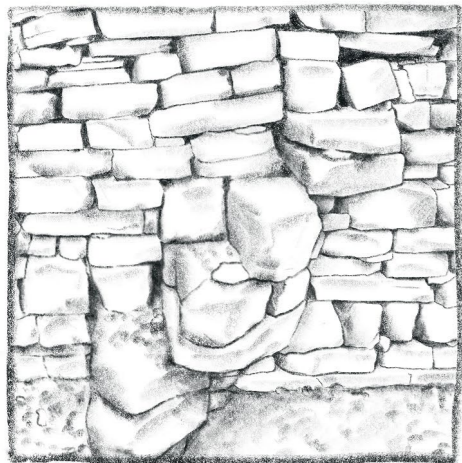

Voda v kamniti zibeli

Voda je v tem življenjskem prostoru od nekdanje redke dobrine in po svoji naravi muhasta kot otrok. Zaradi neprepustne podlage iz laporja in peščenjaka ob nalivih hitro odteče po površju, v sušnih obdobjih pa jo je težko zadržati, saj hitro izhlapi v zrak. Kjer so v tleh razpoke, voda ponikne med kamnite sloje in prihaja spet na površje na drugem kraju kot izvir ali studenec. Ta dragocena mesta so kot materine prsi in so pogosto zavarovana s kamnitimi samonosilnimi oboki. Ob izviri so bila ponavadi zgrajena kamnita perišča, kjer so ženske prale perilo.

Da bi vodo zadržali, so v srednjeveškem Piranu na nekdanjem osrednjem trgu, današnjem Prvomajskem trgu, zgradili dvignjeno ploščad, pod katero je cisterna. Skozi fuge med tlakovci in po žlebovih, napeljanih z bližnjih streh, se je vanjo stekala deževnica.

Na podeželju so si za potrebe ljudi in živine naredili umetna vodna zajetja, takoimenovane puče ali kale, ter lokve. Kjer vode ni bilo moč ustaviti in je ob nalivih drla skozi krajino, so preko njene struge zgradili obokane mostove. Za največjo dragocenost v tej pokrajini gotovo velja štirna ali vodnjak; imela ga je skoraj vsaka hiša, saj brez vode življenja ni. Pipe na ulicah in trgih, ki jih Istrijani imenujejo špine, pa so bile še do nedavnega za mnoge edini vir pitne vode.

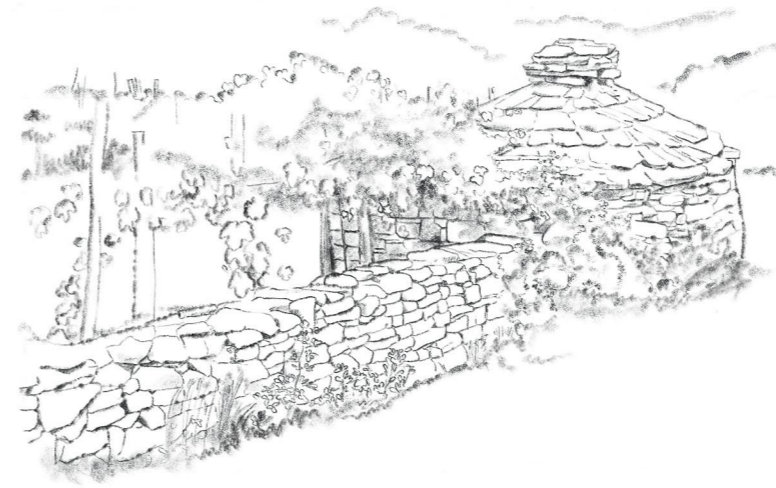
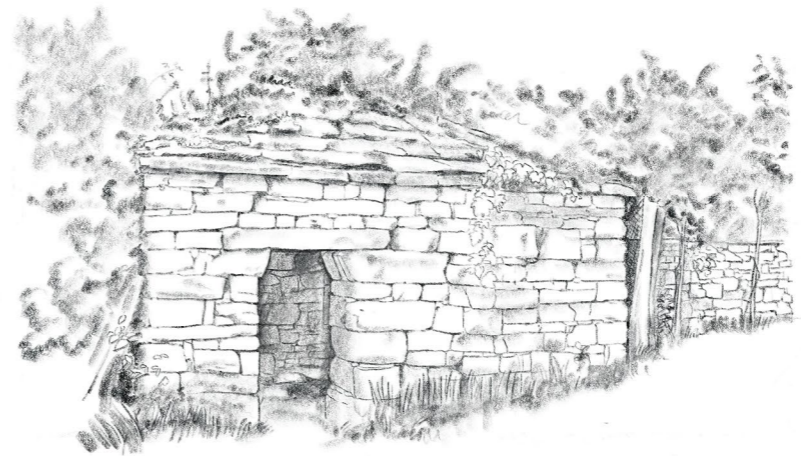
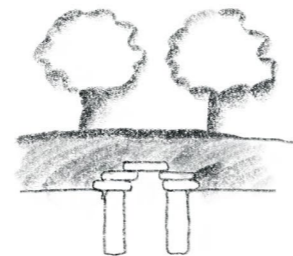
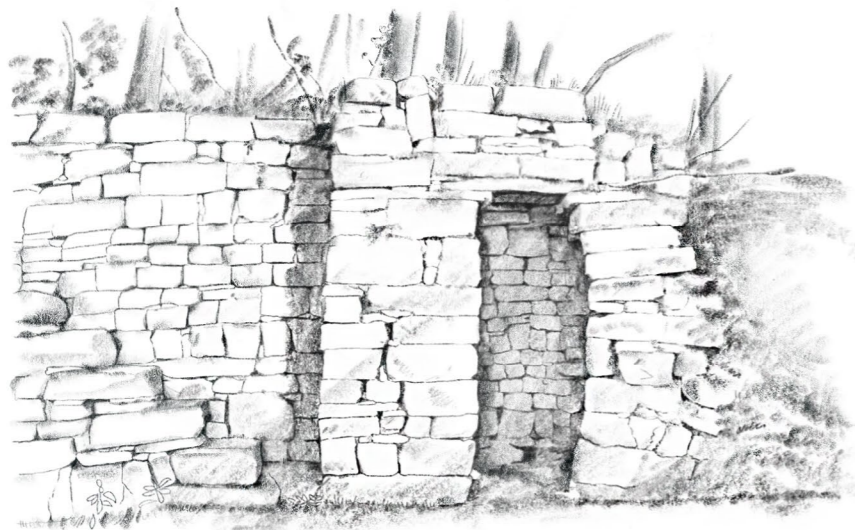

Edinstveni vzorci

Suhogradnja je starodavna veščina zlaganja kamnov v različne strukture brez pomoči veziva. Tako kot pesnik skrbno izbira besede, s katerimi bo izrazil svoje občutke, tako mojster pri gradnji suhozidov ali kamnitih stopnic skrbno izbira in obrača posamezne kamne različnih velikosti, barv in oblik, ter jih premišljeno zлага skupaj.

Vsak zid, vsaka stopnička, odprtina ali kamnita pregrada, vsaka vrstica v zidu je svojevrsna umetnina, v kateri ima posamezni kamen svoje natančno določeno mesto znotraj celote. Zato ne preseneča, da je bila umetnost gradnje suhih kamnitih zidov leta 2018 vpisana v Unescov seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

Posebnost suhograjenih zidov v Istri je v tem, da imajo kljub raznovrstnosti tekstur izrazito linearno strukturo. Stopnice za prehod med terasami so vedno del strukture zidu, ne glede na to, ali tečejo vzdolž njega, so vgrajene vanj ali stojijo prečno.

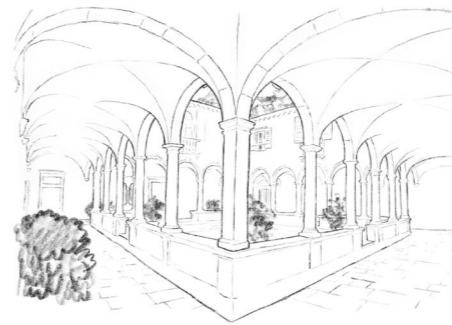
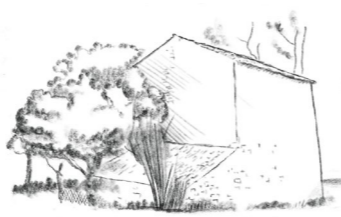
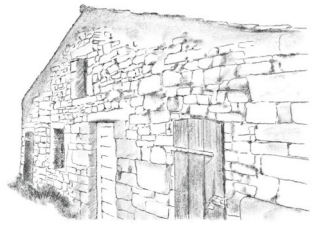

V zavetju kamna

Ko se dandanes sprehajaš po istrskem podeželju, presenečeno ugotavljaš, da so skoraj vsa pobočja, četudi so danes preraščena z gozdom, oblikovana v terase, ki jih podpirajo kamniti zidovi. In ko hodiš med njimi, sem in tja naletiš na skrito nišo v koroni ali zidu. Stopiš noter in vidiš lično poličko iz kamna, odprtino za okence in polkrožno streho nad seboj.

Ta skromna kamnita zavetja so nudila varno zatočišče pred dežjem, vetrom in soncem ljudem, ki so nekoč tu obdelovali svoje "njive" – nasade oljk, sadnih dreves, trte in vrtnin.

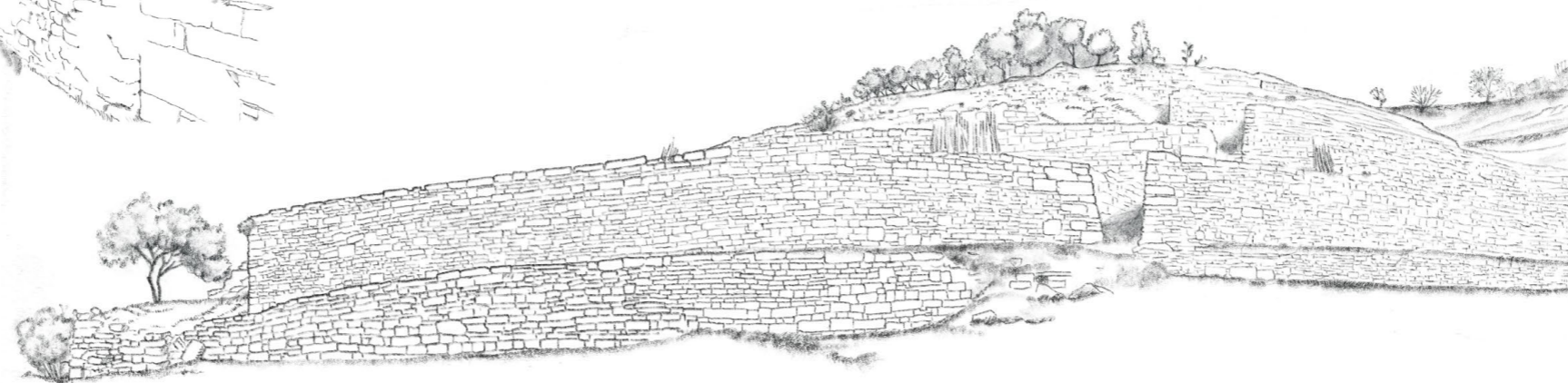
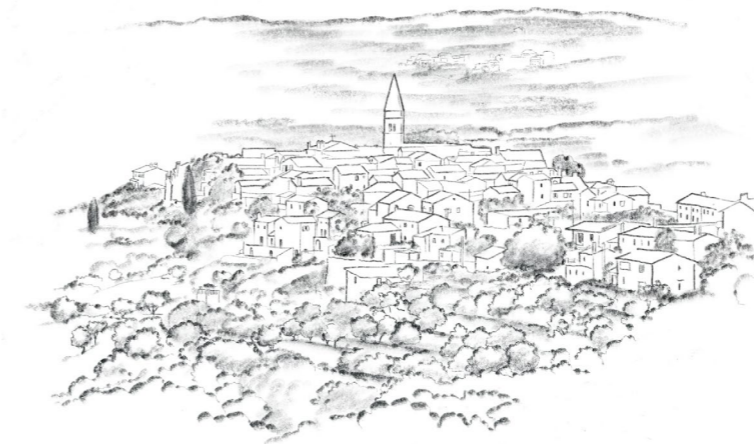
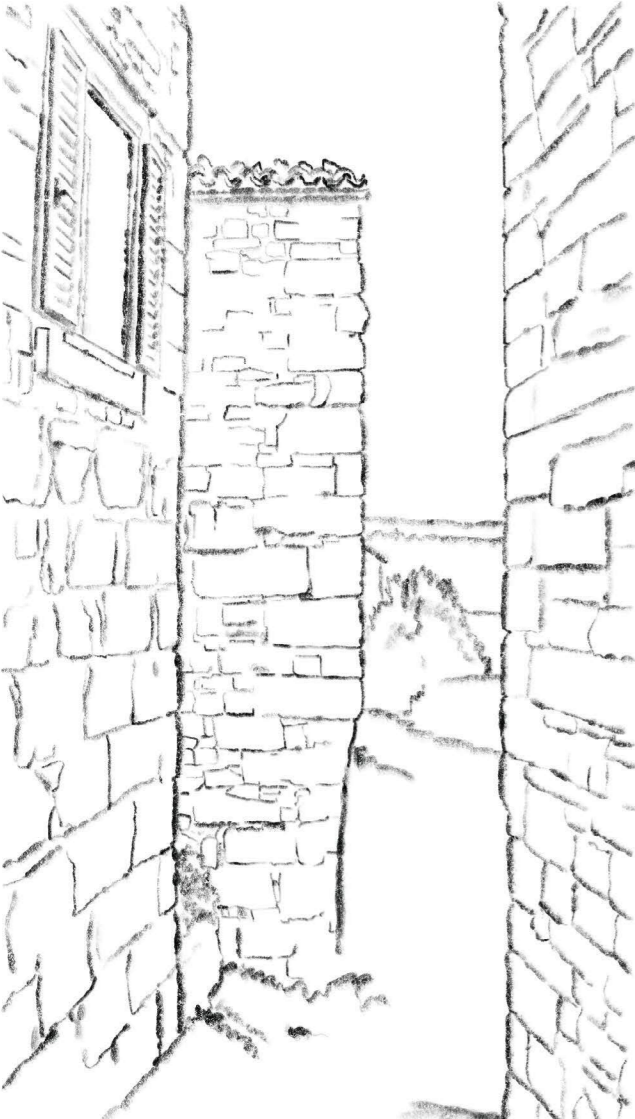
Kadar je bila pot do oddaljenih nasadov dolga, so si ob njih gradili majhne hiše, takoimenovane kažete, z odprtinami za okna in vrata, v katerih so lahko za silo prenočili in drugo jutro nadaljevali svoja vsakodnevna opravila.

Od kažete do palače

Kamnite stavbe najdeš tako v mestu kot na podeželju ter povsod tam, kjer jih ljudje potrebujejo. So kot kristalne strukture, zrastle iz zemlje, ki dajejo značilen in prepoznaven pečat krajini slovenskega dela Istre. Stavbe so povečini zgrajene v toplih, zemeljskih barvah peščenjaka. Na območjih, ki so blizu Izole ali savudrijskega polotoka, kjer se v matični kamnini pojavlja apnenec, so zidovi mešani in je več detajlov iz belega kamna.

Kamnita stavba je lahko skromen dom ali intimna domačija. Lahko je v funkciji železniške postaje, ogromnega skladišča soli ali hotela. Lahko stoji sama zase kot veličastna in prestižno elegantna palača, lahko pa se stiska skupaj z drugimi na vrhu hriba ali na koncu rta. Povsod se stavba prilagaja naravnim danostim in potrebam človeka. Preprosta solinarska hiša je bila začasno bivališče družin, ki so poleti delale na solnih poljih. Posamezne vaške hiše so v bližini njiv in oljčnikov ter s svojimi pročelji gledajo proti jugozahodu ali jugu, da zajamejo čim več sonca in se ščitijo pred burjo. Prestižne palače, vile in hoteli zasedajo mesta z najlepšimi razgledi. Nekatere stavbe svoje kamnito bistvo ponosno razkazujejo navzven, druge ga raje skrivajo pod barvastim fasadnim ometom.

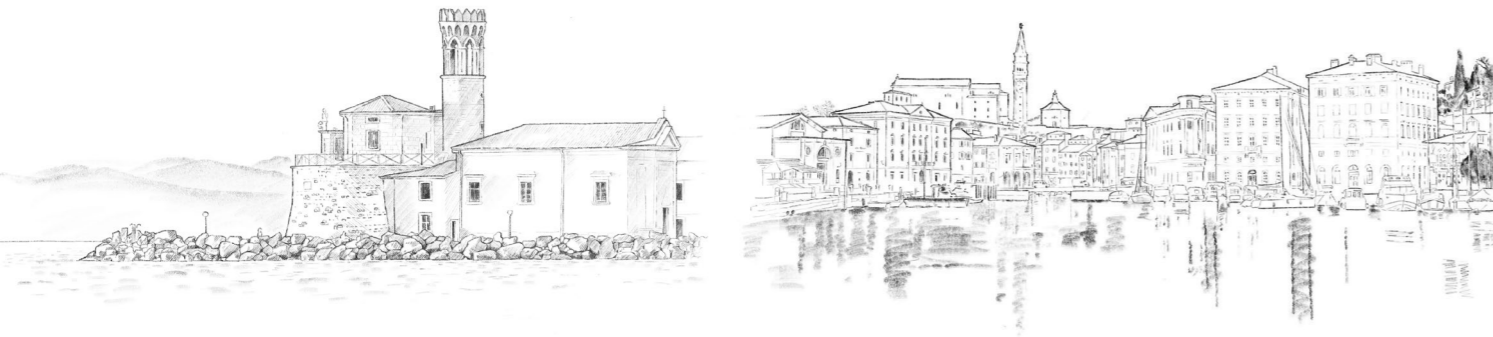
Podeželje v kamnu

Na istrskem podeželju lahko opaziš prepletanje dveh tipov poselitve. Najbolj ti pritegnejo pogled gručaste vasi, kjer se hiše drenjajo druga ob drugi okrog vaške cerkve in zvonika na vrhu hriba.

Manj opazna so razložena naselja, kjer so hiše razpršene po širšem prostoru brez izrazitega vaškega jedra.

Gručaste vasi najpogosteje čepijo vrh gričev, linearno vzdolž slemena ali na ozkih izpostavljenih pomolih nad dolinami. Zaradi povezanosti zaščitnih zidov, kamnitih hiš, podpornih zidov, portalov in škarp se lahko zdi, kot da gre za eno samo kompleksno kamnito strukturo.

Pri razloženih vaseh, ki prevladujejo na nižje ležečih območjih, se posamezne hiše glede na naravne danosti samostojno umeščajo v prostor bodisi linearno, skupinsko ali točkovno.

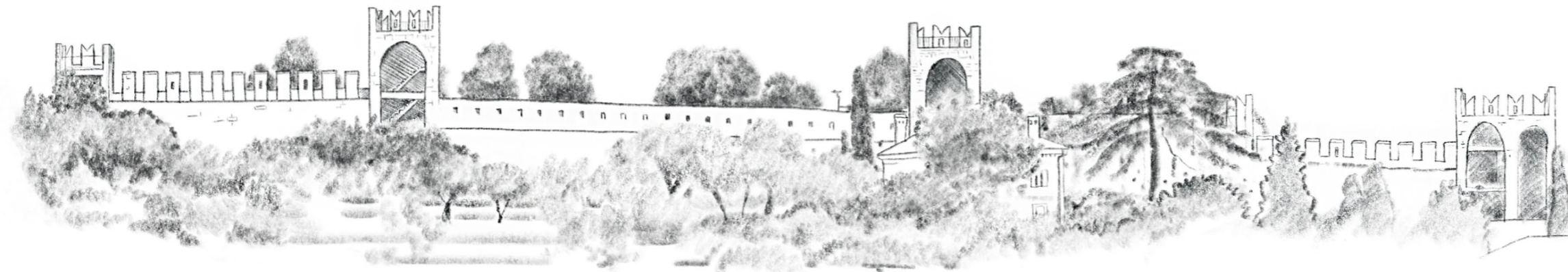

Kamnito mesto

Človek je še nedavno živel od tega, kar mu je ponujala narava, in ustvarjal iz tistega, kar je imel na doseg roke. Zato so piranske hiše, palače, ulice in trgi, cerkveni zvoniki in obzidje, celo nabrežja in pomoli zgrajeni iz naravnih kamnitih opek.

Tako kot so se v davni preteklosti zrna peska pod pritiskom lastne teže in vode povezala med seboj v kamen, so se posamezne kamnite opeke pod rokami večjih srednjeveških mojstrov spreminjale v mesto. Labirint ozkih ulic in obokanih prehodov še danes nudi prebivalcem mesta zavetje pred vetrom, mrazom in poletno vročino.

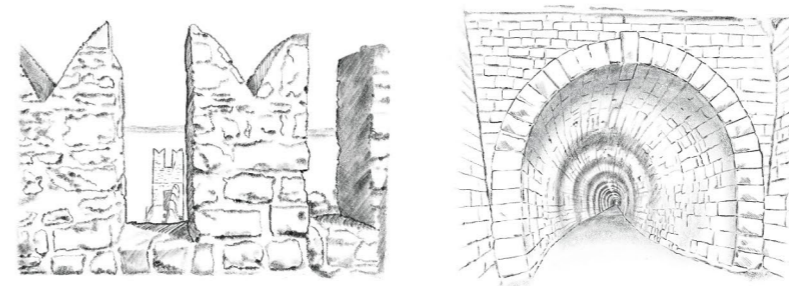
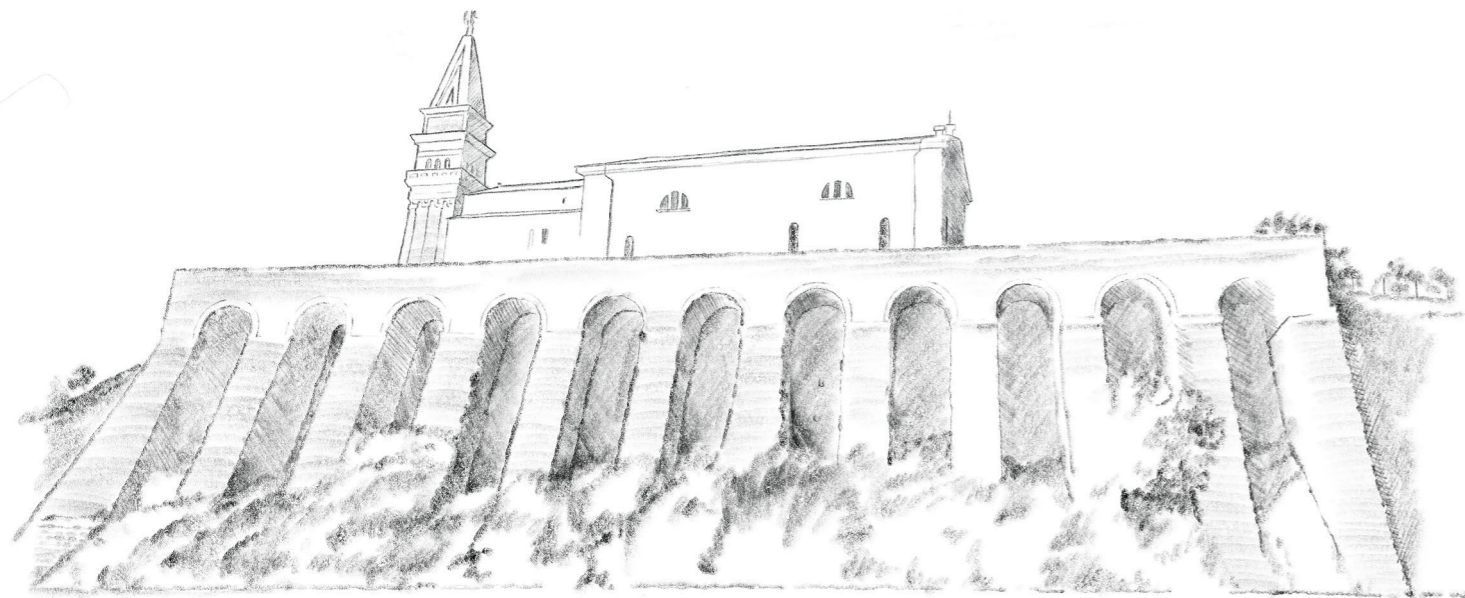
Za ime mesta se sama od sebe ponuja razlaga, da ga je Piran dobil po rdečkastem peščenjaku, ki v njem še posebej toplo in živo zažari takrat, ko ga obsije sonce. In sonca je v Piranu veliko, od sončnega vzhoda do njegovega zahoda.

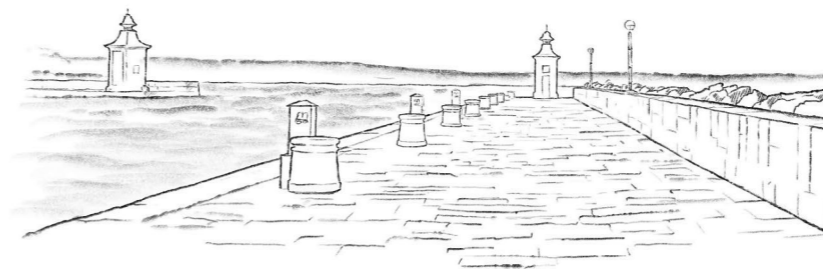
Veličastne gradnje

Tako velike, tako naravne in tako samoumevne, da jih zlahka spregledaš, so infrastrukturne stvaritve, narejene iz lokalnega kamna.

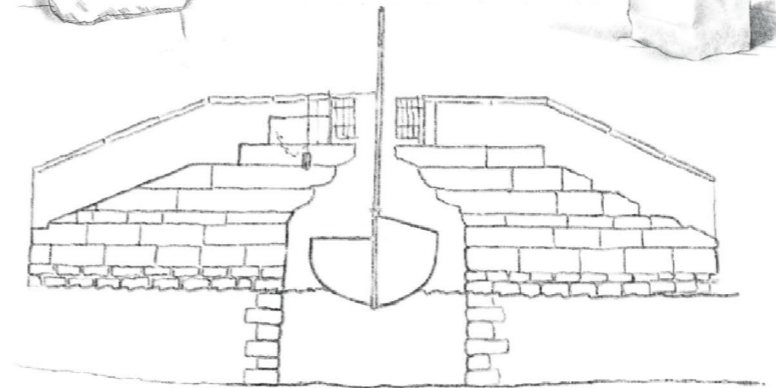
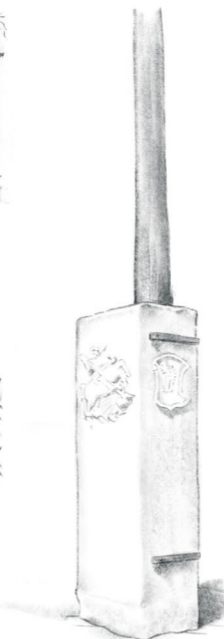
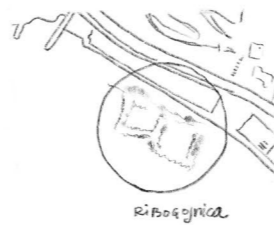
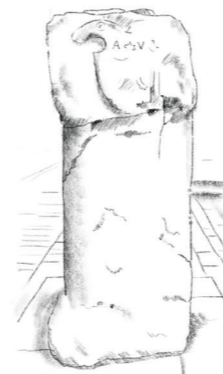
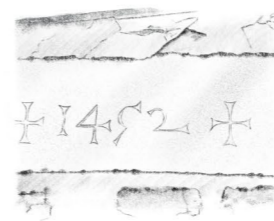
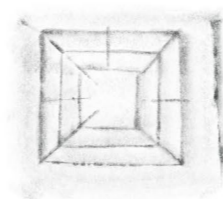
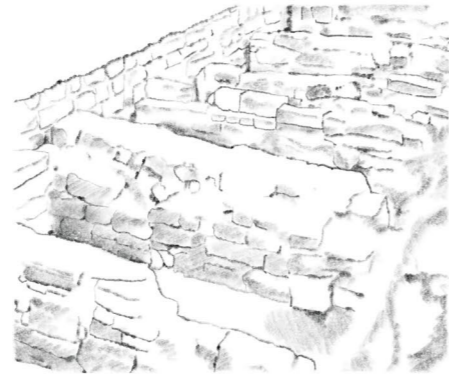
Skriti pod zemljo so dolgi tuneli nekdanje železniške povezave, danes kolesarske steze, ki povezuje Trst in Poreč, Porečanke. Šele ko pogledaš na Piran z vrha ali od daleč z morja, opaziš venec masivnega kamnitega obzidja z mogočnimi nazobčanimi stolpi, ki je nedavno tega varoval mesto pred plenilci s kopnega in požari.

In ko se oko spusti nižje proti morju, se pogled ustavi na veličastnih obokanih girlandah, ki podpirajo cerkveno zgradbo z obzidjem in jo varujejo pred spodkopavanjem morskih valov.

In ko se sprehodiš na drugo stran, kjer se piranske hiše naslanjajo na pobočje, ki se spušča proti morju, opaziš dva kamnita pomola, ki kot roki varno objemata mandrač ter ščitita ladje in čolne, ki so zasidrani v njem.

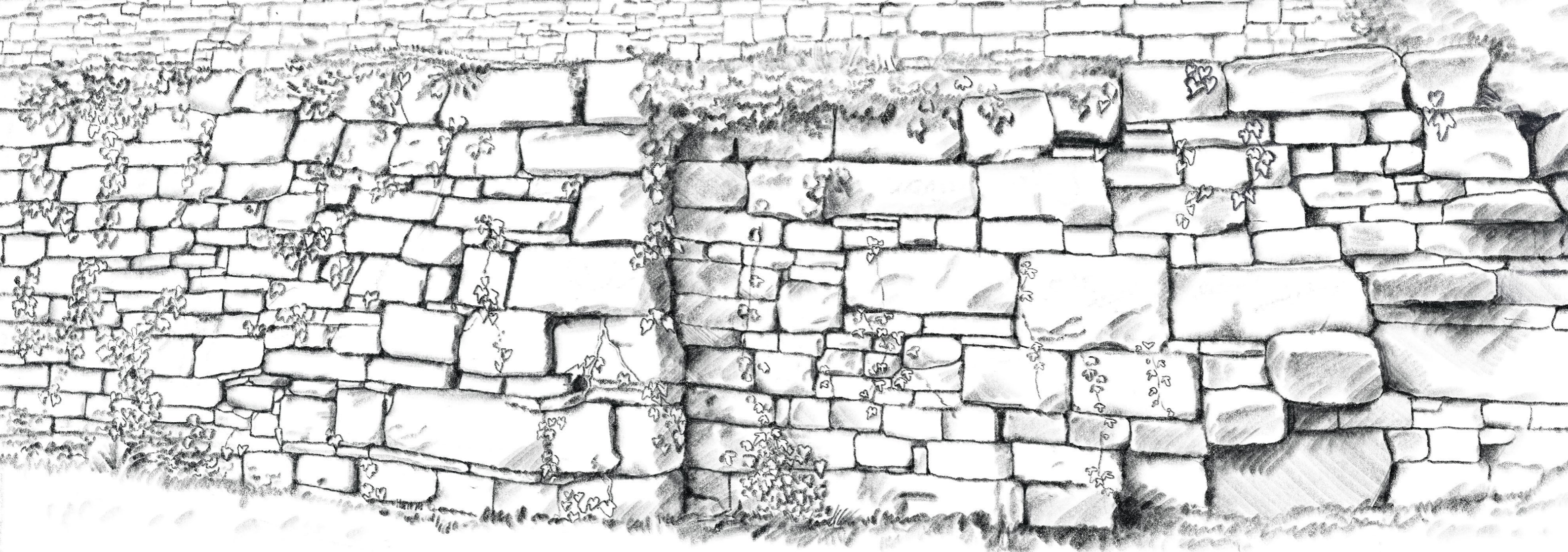
Kamnite skrivnosti

Številna arheološka najdišča na kopnem in v morju pričajo o prisotnosti Rimljanov na polotoku. Na Lucanu si lahko ogledaš arheološke ostanke podeželske hiše, ki je bila obdana s širokim kamnitim obzidjem. Na območju Fisine, med današnjim Bernardinom in skladiščem soli Monfort, so podvodne arheološke raziskave potrdile obstoj rimskodobne ribogojnice s pomoli.

Morda nisi vedel, da je bil prvotni piranski mandrač tam, kjer je danes Tartinijev trg. Vhod vanj je tedaj zapiral dvizni most, edinstven v svetovnem merilu. Imel je dva ločena kamnita dela, ki ju je povezovala dvizna lesena ploščad, da so lahko v mandrač vplule tudi ladje z jambori.

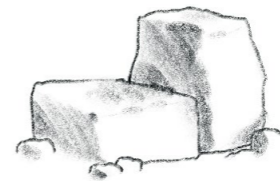
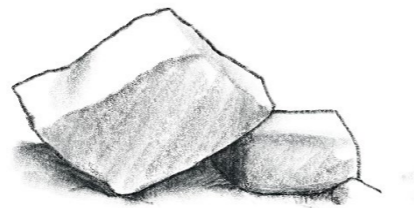
Pod cerkvijo Sv. Jurija je zanimiva arheološka jama. V njeni tišini lahko prisluhneš šepetu kamnov najstarejših zidov v Piranu, ki čuvajo skrivnosti nekdanjih svečnikov.

In katera je največja skrivnost kamna? Podrži ga v rokah, da postane topel. Prisluhni mu. Se tudi tebi zdi, da v njem neslišno utripa srce? Hiša, zid ali mesto, zgrajeno iz kamna, ki ga je oživila človeška roka, ima dušo. Krajina, oblikovana iz takega kamna, izžareva duha, ki obiskovalca nevsiljivo pomiri, mu vrača smisel in ga napolni z brezčasno lepoto.

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v
Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 172749059
ISBN 978-961-94982-9-3 (PDF)

**LEPOTA KAMNITE POEZIJE,
ISTRA: Kulturna krajina
Piranskega od morja do podeželja**

Besedilo: Romana Kačič, Barbara Skarja
Poezija: Barbara Škarja
Ilustracije: Sara Mušič Žetko
Oblikovanje: Romana Kačič, Sara Mušič Žetko
Izvajalec: ABAKKUM Zavod za krajino, kulturo
in umetnost, Piran
Založilo in izdalo: Turistično združenje Portorož
Spletna izdaja

Piran - Pirano, 2023

Spletna izdaja - Dostop do spletne izdaje:
<https://www.portoroz.si/si/medijsko-sredisce/tiskovine>